

GÖMÖRI GYÖRGY

A TRZEBICKI-DOSSZIÉ

Békássy Ferenc Bedales-beli lengyel barátja

■ Ennek az izgalmas történetnek három szereplője van, három más-más nemzetiségű szereplő. Dorothy angol, Hugo lengyel és Feri (Békássy Ferenc), akinek révén a történetet sikerült előhívni a múlt ködéből, magyar. Színhely: a Bedales iskola, az első világháború előtti Anglia egyik legmodernebb, koedukációs iskolája Petersfield közelében.

1906-ban Békássy Feri már egy éve a Bedales növendéke, igaz, nincs teljesen egyedül, itt tanul még pár évvel idősebb nővére, Antónia (Tónika). Alighanem ekkor érkezik az iskolába Hugo Trzebicki, aki nevét németesen „Trzebitzky”-nek írja, mert Lengyelország osztrák fennhatóság alatt álló részéből, Krakkóból való. Hugo, Ferihez hasonlóan régi nemesi család sarja, egyik őse 1658 és 1679 között Przemysl, majd Krakko püspöke volt. Nem tudjuk, a családnak voltak-e korábban magyar kapcsolatai, csak azt sikerült kideríteni, hogy Hugo apja, Rudolf Kolozsvárt született. Mivel Hugo Ferivel egykorú és hasonló a családi háttere (jóllehet valószínűleg nem olyan gazdag, mint Békássyék), a két fiú hamar összebarátkozik.

Egymás között lehet, hogy angolul, de az is lehet, hogy németül beszélgetnek, hiszen mindkettőjüknek ez az első idegen nyelve és Hugo édesanyja, lánykori nevén Filipina Helena Gessner, alighanem német származású. A jelek szerint 1910-re közeli barátok lesznek, Békássy talán megmutatja barátjának angolul írt verseit, Hugo pedig (aki vegyésznek készül) beszámol kísérleteiről. Minderre Békássy Ferenc egy prózai írásából következtethetünk, ahol ezt írja: „1910-ben először azért voltam boldogtalan, mert *legjobb barátom* jóformán szemem láttára akarta magát előlni, s én nem tettem semmit a megakadályozására”.¹ (Kiemelés tőlem, G.Gy.) A továbbiakban azt is megírja, barátja, H. mérget vett be, de hamarosan (két nap múlva) már biztos volt, hogy nem hal meg, felépül. A H. betűt simán feloldhatjuk: itt Hugo Trzebickiről van szó. Aki felgyógyulása után „elment körünkől, s én többet nem láttam”.²

Azt is tudjuk, egész pontosan mikor történt Trzebicki öngyilkossági kísérlete, hiszen az ügy elég nagy port vert fel a Bedalesen belül. Mindenki tudta, hogy egy olyan szerelmi ügyről van szó, amit az iskola igazgatója, John Hayden Badley nem csak hogy nyomatékosan ellenezett, hanem minden eszközzel megpróbált megakadályozni, illetve eltitkolni. A Bedales archívumában egyetlen sor sem maradt fenn az ügyről! Badley lehet, hogy jó pedagógus volt, de egy vonatkozásban még prűd viktoriánus: bár a fiúk és a lányok meztelenül fürödhetek a patakban egymás közelében, reggelenként hideg vízben kellett mosdaniuk vagy zuhanyozniuk, és mindennemű testi érintkezéstől és flörttől szigorúan el voltak tiltva. Hugo Trzebicki egészséges fiatalember lévén nem csak hogy szenvedett ettől, de mivel szerelmes lett Dorothy Winserbe, és minden valószínűség szerint a lány nem teljesen utasította el közeledését, hanem félt a várható következményektől, egyetlen megoldásnak az öngyilkosság látszott. Raisley Moorsom volt bedalesi diák fennmaradt cambridge-i naplójából tudjuk az időpontot: 1910. február kilencedikét. Moorsom ezt írja négy évvel az esemény után: „Ma van az évfordulója Hugo öngyilkossági kísérletének... Hugo, amennyire értesültem, most az osztrák hadseregben szolgál, de Békássy nem hallott tőle semmit már hónapok óta... Dorothy még

mindig otthon él... úgy vélem, szíve mélyén kicsit még mindig szerelmes belé (Hugóba)³

Miután Trzebickit kicsapták Bedalesből, s az egész ügyet gondosan eltussolták, Békássy Ferenc még egy ideig tartotta a kapcsolatot barátjával, aki a jelek szerint ugyancsak Cambridge-ben szeretett volna tovább tanulni, ha nem távolítják el Bedalesből. És Noël Oliviert, Dorothy barátnőjét és Békássy szerelmét is izgatta a dolog, ezért foglalkozik 1912 tavaszán a magyar költő és már cambridge-i történészhallgató több Noëlnek írt levelében is a Hugo-Dorothy ügygel. 1912. május 12-i keltezésű levelében így számol be a fejleményekről: „nemrég kaptam egy levelet Hugótól – ebből kiderül, hogy a bedalesi hatóságok kimondhatatlanul nevetésségesen viselkedtek, ami korántsem volt indokolt... Nagyon remélem, hogy Dorothy végül visszatér a Bedalesbe és utána jön majd Cambridge-be is. Az viszont nagyon bánt, hogy Hugo nem jön – képzelted, hogy vártam már, hogy majd ő is ide jár!”⁴

A jó középosztályi családban született Dorothy Winser, úgy tetszik, nem fejezte be tanulmányait, legalábbis erre utalhat Békássy célzása 1912. október 22-én Noëlhez írt levelében arról, hogy csalódott Dorothyban, aki „szép lassan domesztikálódik”.⁵ Mindenesetre 1914-ben még kapcsolatban állt Moorsommal és más volt tanulóársakkal, de két év múlva már férjhez ment egy Francis W. Haskins nevű fiatalemberhez, aki 1918-ban (alighanem az első világháborúban) életét vesztette. Egy évvel később Dorothyt feleségül vette Londonban Josiah Wedgwood, a híres keramikus család tagja, akitől Dorothy Winsernek két fia és egy lánya született. Nem tudni, levelezett-e 1914 nyaráig Hugo Trzebickivel, aki müncheni és lwowi (lemergi) tanulmányai után valóban belépett a Monarchia hadseregébe.

Kettejük közül Trzebicki további életútja az érdekesebb. Miután a müncheni Műegyetemen és a lwowi Politechnikumban befejezte tanulmányait, egy ideig az új lengyel hadseregben szolgált, első felesége is katona-állatorvos volt. Ez az első házasság rosszul sikerült, hamarosan válásra került sor, s előtte vagy hamar utána (még a lengyel-szovjet háború idején) Hugo Trzebicki rendhagyó módon szerzett magának új, fiatalabb feleséget Zofia Anczyc személyében. Állítólag Zofiát hálából adták hozzá Hugóhoz, aki a háború alatt megmentette a lány súlyosan sebesült bátyjának az életét. Zofia neves krakkói nyomdász családból származott, rokona volt Wladyslaw Ludwik Anczyc költőnek (1823-1883), 26 évesen 1923-ban lett az akkor harminc éves már jól szituált Hugo Trzebicki felesége.⁶ Utóbbi egy sziléziai nagyvárosban, Chorzówban kapott állást, az ottani Állami Nitrogéngyárban lett mérnök, később főmérnök. Nem tudjuk, milyen volt a házassága, mindenesetre 1928-ban fia született, aki a Krzysztof nevet kapta és az Anczyc-rokonság mentette meg attól, hogy a német megszállás alatt internáló táborba kerüljön, mert a második világháború alatt ő lett a krakkói Anczyc-nyomda vezetője. 1945 után egy darabig a krakkói Bányászati-Kohászati Akadémián tanított, majd ugyancsak Krakóban dolgozott, vegyészként. 1956-ban hunyt el.

Érdekes, hogy a Trzebicki-családban milyen legendák élnek Hugóról. A család saját albumában, amiben följegyezték a fontosabb eseményeket és jellemezték a család tagjait, az a bejegyzés áll, hogy Hugo Trzebicki „Oxfordban végzett” (!) egyetemet. Hivatalos életrajzaiban csak annyit árult el, hogy egy ideig Angliában tanult, de 1945 és 1956 között erről nem volt ildomos beszélni, így a család édeskeveset tudott a valóságról. Unokái is csak e sorok írójától tudták meg, milyen kalandos körülmények között távozott Hugo Trzebicki Angliából, és miért nem tudott egyetemi diplomát szerezni ifjúsága országában. Azt sem tudjuk, mi történt Békássy Ferenc hozzá írott levelével – talán egyszer még felbukkannak és kiegészítik eddigi ismereteinket az 1915-ben elesett ígéretes angol-magyar költő és fordító Bedalesben töltött éveiről.

1. *Békássy Ferenc egybegyűjtött írásai*. Szerk. Weiner Sennye Tibor. Aranymadár-Irodalmi Jelen, Bp.–Zsennye, 2010. 243.
2. I.m. 244.
3. Raisley Moorsom: *Journals*. King's College Archive Centre, Cambridge, PP/RSM/1, XI Vol. 19. January/April 1914, f. 11.
4. A levél angol eredetije megjelent a *The Alien in the Chapel. Ferenc Békássy, Rupert Brooke's Unknown Rival. Letters and Poems*. Ed. George and Mari Gömöri. Skyscraper Publications, 2016. 86, de már előbb magyarul: *Békássy Ferenc szerelmes levelei*. Szerk. Gömöri György és Weiner Sennye Tibor. Ford. Balogi Virág. Aranymadár, Bp.–Zsennye, 2013. 43.
5. *The Alien in the Chapel*. 64.
6. Hugo Trzebicki életrajzi adataiért köszönetet kell mondanom Lengyelországban élő unokáinak, Marcin és Andrzej Trzebickinek.

BÉKÁSSY FERENC

Kezedbe teszem le, ó szerelmem*

Ha meghalok majd, őszhajú magányban
És életem könyvként kerül elém,
Megírva évről-évre, még elmondanám azt,

Mily régen volt, hogy jaj, elhagytam én
(Nem tegnap! Sok-sok hosszú éve már)
Legdrágább szerelmem, rátérve minden ép

Férfi kétséges-végű útjára, ahogy kellett!
Mindenki háborúba indult mások ellen;
Északra mentem én, harcolni hóban-fagyban,

És hatvan téli nap telt, míg földünk, e szegény
Bús kicsi bolygónk tele lett újra zajjal,
Sírással, ágyúszóval. Már nincsen, aki él

Barátaim közül. Volt olyan, ki már elöttem
Halt meg, mások meg később. Számít ez?
Rossz háborúban éltünk, de férfias időkben.

Bár akkor még szerettem, ifjan: képtelen
Voltam gondolni rá, kinek szeme napom
És csillagos egem volt: csöndesen

Ült néha, kezeit összefonva, számos éjjel
Álmodtam arról, vajon mit rejteget
Lehúnyt szeme mögött: vidám és tarka rétek

Voltak kikericcsel s nárciszokkal tele,
Hol szállt a széllél, és e friss szelek
Gyöngy-esőt fújtak a dombra és föl, az út felé,
S talán szineztek volna oly eget

*A szerző utolsó angol nyelvű verse, 1915-ből.

Gyors szürke fellegekkel pásztázva a napot,
Hogy mikor bánatos volt, kesereghetett

A nád között, hol patak fut csobogva.
– Most magam vagyok és jól tudom, hiába
Teltek be napjaim, nincsen, mi visszafogna.

Mit számít az, hogy sorsom így akarta,
Hogy – üres szavak egy gyorsuló világban –
Ő sem él már, rég itt hagyott magamra.

Az idő foncsor-üvegén át újra látom
Évek búza-kalásza hogy' kipergett.
Mind hiúság. Ám lobogva, mint a zászló,

Ragyog régmúlt szerelmem. Közel a végem.
Ami még hátra van, merő por és üres lett.
Megadom magam néki – hisz mellettem van, érzem.

Gömöri György fordítása